

КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ БАНКУ В УМОВАХ СУЧАСНОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

Олеся Володимирівна Мірошниченко

Асистент кафедри банківської справи УАБС НБУ

Постановка проблеми. Банківська система України, незважаючи на труднощі, обумовлені політичною ситуацією в державі, посилення нестабільності валютного та фінансового ринків, протягом останніх років розвивалася динамічніше, ніж інші сегменти економіки. Однак проблема конкурентоспроможності банків країни залишається невирішеною, тим більше з огляду на динаміку розвитку світових банківських систем. Тому на сьогодні сформувався об'єктивна потреба у поглиблених наукових дослідженнях проблем управління діяльністю банків, серед яких проблема конкурентоспроможності посідає важливе місце. У зв'язку з цим необхідно розробляти довгострокову стратегію, зорієнтовану на збереження конкурентоспроможності позиції банків. При цьому стратегія повинна базуватися на визначенні цільових сегментів ринку, оцінці, прогнозуванні та плануванні банківської діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Перші теоретичні дослідження, присвячені конкуренції, з'явилися ще у середині XVIII ст. у працях класиків економічної теорії. А. Сміт трактував конкуренцію як поведінкову категорію, коли індивідуальні продавці та покупці суперничають на ринку за більш вигідні умови продажу та купівлі відповідно. Згідно з принципом «невидимої руки» конкуренція примушує підприємця через власні інтереси (для досягнення більшого обсягу виробництва впроваджувати нові технології, методи організації виробництва, економічно використовувати ресурси) реалізувати інтереси суспільства [1].

У роботах класика теорії конкуренції – М.Портера – під конкурентоспроможністю розуміється властивість суб'єкту ринкових відносин виступати на ринку нарівні з присутніми там конкуруючими суб'єктами [2]. Аналізуючи це визначення, слід відмітити, що воно не несе у собі елементи випередження,

лідерства, які повинні бути властиві суб'єктам економічного суперництва, що намагаються перевершити досягнення конкурентів.

Найбільший розвиток конкуренція отримує в умовах капіталістичного способу виробництва. Мета конкуренції – боротьба за отримання найбільшого прибутку. У цілому можна сказати, що до середини ХХ ст. було сформовано загальне уявлення про сутність та рушійні сили конкуренції, а також виділено чотири класичні моделі конкуренції (монополія, олігополія, довершена та монополістична конкуренція).

Питанням конкурентоспроможності банківської системи завжди приділяють увагу економісти, які досліджують проблеми функціонування банківської сфери в цілому. Великий внесок у структурний аналіз проблем розробки стратегії конкурентоспроможності банків зробили такі зарубіжні та вітчизняні вчені: М. Портер, А.М. Тавасиев, И. Ковзанадзе, Р.А. Фатхутдинов, Л. Бондаренко, Т. Гірченко, Ю. Заруба, Г. Карчева, О. Кірєєв, Ф. Шпиг, І. Фомін, С. Л. Тігіпко та інші.

Постановка завдання. На початку ХХІ ст. банківська конкуренція стає однією з центральних проблем вітчизняної економічної науки та банківської практики. А це обумовлює необхідність комплексного вивчення не лише природи та суті банківської конкуренції, а й розробки стратегії конкурентоспроможності.

Якщо проблеми ринкової конкуренції взагалі в економічній літературі досліджені досить глибоко, то проблемам банківської конкуренції приділялось не досить уваги. В економічній літературі зустрічаються окремі дослідження конкурентоспроможності, які стосуються функціонування підприємств у сфері виробництва та послуг. До найменш розроблених слід віднести питання управління конкурентоспроможністю банків. Тому в даній роботі ми спробуємо дослідити економічну сутність конкурентоспроможності банку та її особливості.

Викладення основного матеріалу.

З проголошенням у серпні 1991 року незалежності Україна отримала можливість самостійно формувати власну банківську систему. Правовою основою її функціонування став прийнятий у березні того ж року Закон України „Про банки та банківську діяльність”, що закріплював основні засади, на яких буде будуватися нова, дворівнева банківська система України, яка складалася з Національного банку України та комерційних банків.

Від початку свого утворення комерційний сектор банківської системи України істотно розширився. Станом на 01.06.2006 року на території України зареєстровано 188 банків різних форм власності, у тому числі 28 за участю іноземного капіталу, з яких 11 зі 100% іноземним капіталом, частка іноземного капіталу в статутному капіталі банків складає 21,1%. Ліценцію Національного банку України на здійснення банківських послуг мають 165 банків [3]. Таким чином, створені об’єктивні умови для функціонування конкурентного ринку у вітчизняній банківській сфері.

Слід зазначити, що конкурентна боротьба характеризується не лише поліпшенням рівня обслуговування, нововведеннями та інноваціями, а й призводить до погіршення фінансового стану та банкрутства окремих банківських установ. Так, станом на 01.06.2006 року 3 банки були вилучені з Державного реєстру банків, 21 банк перебуває у стадії ліквідації [3]. Однією з головних причин погіршення фінансового стану банківських установ є ускладнення конкурентної боротьби у банківському секторі України через негативний вплив навколишнього середовища. Складна та нестабільна політична ситуація в країні негативно впливає на фінансовий потенціал банків. Крім того недовіра населення до банківської системи спричиняє низький рівень заощаджень у банках.

Зауважимо, що термін «конкурентоспроможність банків» не має чіткого економічного тлумачення, що в свою чергу призводить до суперечливості аналізу та управління конкурентоспроможністю банківських установ. Деякі автори розглядають конкурентоспроможність банків як:

- складну ринкову характеристику банку, значно ширшу від поняття його надійності;
- здатність банку діяти на рівні з присутніми на ринку аналогічними конкуруючими суб'єктами;
- вигідність його позицій за кількісними та якісними показниками;
- потенціал банку для досягнення його конкурентних переваг на ринку банківських послуг;
- швидкість подолання банком негативних непередбачуваних факторів, які можуть призвести до фінансових витрат;
- ступінь привабливості банку для вже існуючих та потенційних клієнтів [4].

Аналізуючи конкурентоспроможність комерційних банків, доцільно виділити особливості банківської конкуренції, які відрізняють класичну конкуренцію товаровиробників від конкуренції банківської. А саме:

- об'єктом конкуренції є не товари, а ресурси, які формує банк для здійснення операцій;
- банк на ринку банківських послуг може виступати не лише як продавець, а й як покупець;
- виробництво та реалізація банківських послуг можуть бути зосереджені в межах одного банку без залучення зовнішніх каналів збуту;
- діяльність банківських установ суворо регулюється Національним банком України;
- конкурента боротьба відбувається не лише серед банківських установ, а й серед небанківських фінансових установ [5].

Конкурентоспроможність банку, досягнення ним стратегічних та поточних цілей залежить у більшій мірі від того, як складаються взаємовідносини персональних менеджерів з пріоритетними для банку існуючими і потенційними клієнтами, і в меншій мірі – від різноманіття

банківських послуг. Дійсно, сьогодні великі банки і філії, що функціонують у регіонах, пропонують стандартний набір послуг приблизно однакової якості й рівня менеджменту, який в процесі обслуговування пріоритетного клієнта персоналізується під його потреби. Нерідко відмінності між банками полягають у наявності можливості запропонувати клієнту більш привабливі умови обслуговування – процентні ставки, тарифи, знижки, забезпечений кредит, термін кредитування, структуризоване призначення платежу тощо, оперативне вирішення важливого для нього питання; в умінні переконати клієнта скористатися банківською послугою, в готовності допомогти в його бізнесі.

Конкуренція – це відкрита система дій, що є головним інструментом управління ринковою економікою. У соціально економічному устрої трансформаційної економіки конкуренція позиціонується в якості відкритої системи дій відповідно до конкурентно-історичних умов і потреб суспільства. Механізм реалізації конкуренції об'єктивно складний, оскільки конкуренція є складовою частиною управління ринковою економікою, виступаючи в ньому в ролі головного інструменту.

Варто враховувати, що конкурентоспроможність банку має сенс лише за умов конкуренції. Що ж стосується планової економіки, то вона не передбачає конкурентоспроможності через відсутність конкурентного середовища на внутрішньому ринку. А характерною рисою ринкової економіки є конкуренція, без якої ринкова економіка не існує.

Оскільки конкуренція у банківському середовищі суттєво відрізняється від конкуренції товаровиробників, то необхідно зазначити види конкуренції, які характеризують специфіку банківської діяльності:

- внутрішньогалузева – конкуренція між банківськими установами;
- міжгалузева – конкуренція між банківськими та небанківськими установами на ринку банківських послуг;

- цінова – різниця в цінах та тарифах на банківські послуги, гнучкі схеми оплати послуг, пільгові умови надання послуг;
- нецінова – поліпшення якості обслуговування клієнтів, розширення асортименту банківських послуг та поліпшення їх якості, проведення рекламних заходів для просування банківських продуктів на ринку.

Конкурентне середовище діяльності банків в умовах згадуваних вище моделей конкуренції є наслідком впливу різноманітних факторів. Ці фактори можна згрупувати в рамках суб'єктів ринку, діяльність яких створює умови для конкуренції, наступним чином:

- держава та державна конкурентна стратегія;
- банки, які вступають на ринок та загострюють конкуренцію;
- споживачі банківських послуг, які впливають на банки;
- постачальники фінансового капіталу на галузевому ринку;
- дія субститутів банківських продуктів, які займають частину галузевого ринку;
- безпосередньо фінансові організації [4].

Слід зазначити, що конкуренція не існує без монополії, оскільки кожен конкурент має бажання стати монополістом. У банківському середовищі існує два види монополії, які вже досить детально описані. А саме:

1. Штучно створена монополія, яка може базуватися на державних привілеях. Наприклад, банки, які створюються та розвиваються за рахунок коштів державного бюджету.
2. Монополія, яка виникла природним шляхом, як результат конкурентної боротьби або як наслідок форс-мажорних обставин.

Що стосується форм монополій у банківському секторі, то можна виділити основні три.

Технічна монополія. Прикладом об'єкта технічної монополії може бути нова техніка та технологія, а також «ноу хау». Банки можуть виступати монополістами в якості розробників та користувачів нових фінансових та

управлінських технологій. Для банківської системи технічна монополія не становить небезпеки, а навпаки стимулює банки розробляти нові технології для залучення більшої кількості нових клієнтів.

Економічна монополія – добровільне або вимушене об'єднання банків внаслідок конкурентної боротьби. Для банківської системи України ця форма монополії не є характерною.

Організаційна монополія схожа на економічну, але за походженням є наслідком адміністративних рішень. За своєю суттю організаційна монополія є штучною [6].

Щодо суб'єктів банківської конкуренції, то їх можна класифікувати за наступними критеріями:

- за розмірами банків – згідно з рішенням Національного банку України всі банківські установи України поділені на чотири групи за обсягом чистих активів: найбільші, великі, середні та малі;
- за сферою діяльності – крім банківських установ входять також фінансові інститути, основна діяльність яких не пов'язана з наданням банківських послуг;
- за розміщенням сил між банками різної національної належності. В останні роки виявилася тенденція у збільшення частки міжнародних операцій та прибутків від них у загальному обсязі угод та валовому прибутку, а також у структурі клієнтської бази, ніж у фізичній присутності за кордоном.

Необхідно відмітити, що аналізуючи конкурентоспроможність банків потрібно звертати увагу не лише на абсолютний розмір прибутку у короткостроковому періоді, а й на потенціал банку стосовно його нарощування.

Висновки. Підсумовуючи вищесказане вважаємо, що банківську конкуренцію можна визначити як процес суперництва, що здійснюється в динаміці між суб'єктами банківського ринку (тобто чи між продавцями

банківських послуг в особі банків, небанківських фінансово-кредитних інститутів і нефінансових установ, чи між їх покупцями в особі підприємств та домогосподарств), одночасно зацікавленими в досягненні однієї і тієї ж мети, в ході якого дані суб'єкти прагнуть забезпечити своє положення на цьому ринку.

Конкурентоспроможність банку відображає успішність його функціонування в процесі набуття, утримання та розширення ринкових позицій, що передбачає здатність банківської установи забезпечувати відповідність власних послуг запитам споживачів та протистояти негативному впливу зовнішнього середовища.

Список використаної літератури

1. Советский энциклопедический словарь. – М.: Советская энциклопедия, 1979. – 1600с.
2. Портер Майкл Э. Конкуренция.: Пер. с англ.: Уч. пос. – М.: Издательский дом «Вильямс», 2000. – С. 480.
3. Вісник Національного банку України. – 2006. - №6.
4. Гірченко Т. Д. Стратегія конкурентоспроможності банків в умовах активізації розвитку ринку банківських послуг // Регіональна економіка (укр.).- 2003.- № 4.- С.122-127.
5. Заруба Ю.О. Конкурентоспроможність комерційного банку // Фінанси України (укр.).- 2001.- № 2.- С.119-125.
6. Тігіпко С.Л. Конкурентоспроможна банківська система: можливості досягнення та забезпечення в Україні // Банківська справа (укр.).- 2005.- № 2.- С.63-71.
7. Коваленко В. В. Забезпечення конкурентоспроможності банківської системи України // Фінанси та кредит (укр.) – 2006. №1. – С.90-94.